

Az oxidációs szám

A szerves kémiai nevezéktanban és a redoxi egyenletek rendezésénél nagy segítséget jelent az atomok oxidációs állapotának, illetve az oxidációs számának ismerete.

Az **oxidációs állapot**, vagy **oxidációs szám** alatt azt a fiktív – egész számú – töltést értjük, amelyet úgy kapunk, hogy a kötést kialakító elektronokat az elektronegatívabb atomhoz rendeljük. Egy kötés hozzárendelése az oxidációs szám -1 értékét jelenti, egy kötés elvétele pedig +1-et.

- Egyes tananyagokban találkozhatunk az oxidációs szám és állapot elkülönülésével, amikor az azonos atomok oxidációs állapotának átlagaként értelmezik az oxidációs számot.

Az **oxidációs számot a vegyjel jobb felső sarkában indexként** tüntetjük fel, mégpedig **először mindig az előjelet, majd a töltés számát leírva**. A jelölésnél ügyelni kell arra, hogy a **pozitív előjelet is és az 1-es számot is** mindig ki kell írni, mert különben tévesztésre ad lehetőséget. Pl.:

Cl^- = egyszeresen negatív kloridion Cl^{-1} = olyan klóratom, amelynek oxidációs száma -1
 Na = nátriumatom Na^+ = egyszeresen pozitív nátriumion
 Na^{+1} = olyan nátriumatom, amelynek oxidációs száma +1

Egyféle atom egyazon vegyületben többféle oxidációs állapotú is lehet. Az összegképletből csupán átlagértéket tudunk kiszámolni (numerikus módszer). A szerkezeti képlet alapján az egyes alkotó atomokhoz tartozó oxidációs szám is meghatározható (grafikus módszer).

Az oxidációs szám meghatározása történhet

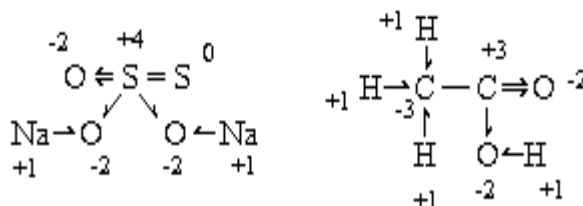
grafikus módszerrel: a pontos szerkezeti képlet ismerete szükséges hozzá, a vegyület atomjainak oxidációs állapotát azok elektronegativitása alapján állapítjuk meg. Előnye, hogy a molekulában, ionban szereplő **összes atom oxidációs állapota meghatározható**.

A kötő elektrópárokat \rightarrow -lal jelöljük. A nyíl hegye mindig a nagyobb elektronegativitású atomhoz mutat. Az azonos elektronegativitású atomok közötti kötés(ek)e)t az oxidációs szám megállapításánál nem vesszük figyelembe.

A nyíl hegye -1-nek, a talppontja pedig +1-nek felel meg. Az egyes atomok oxidációs állapotát megkapjuk, ha az atomtól kiinduló (+1) és az atomhoz érkező (-1) nyilak algebrai összegét vesszük.

Pl. a $\text{Na}_2\text{S}_2\text{O}_3$ nátrium-tioszulfát és a CH_3COOH ecetsav.

	Na	S	O	C	H
EN	0,9	2,5	3,5	2,5	2,1

Ezek alapján a Na +1, az O -2, a S +4 és 0 (átlaga +2); a H +1, az O -2, a C +3 és -3 (átlaga 0). Vagyis meg kell állapítani, hogy **az oxidációs szám nem egyszerűen a vegyértéket, nem a kötések számát jelöli!**

numerikus módszerrel: szabályok alapján történik az oxidációs állapot meghatározása. Nem kell ismerni a pontos szerkezeti képletet, *gyorsabb a grafikus módszernél*. Ha egy kémiai részecskében több azonos atom van, akkor csak az **oxidációs számok átlagát** kapjuk meg.

A numerikus módszer alkalmazását a következő szabályok teszik lehetővé:

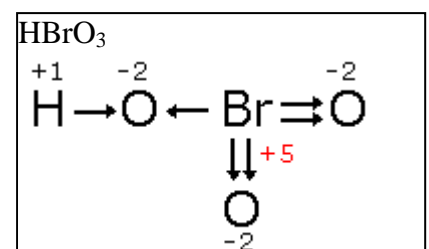
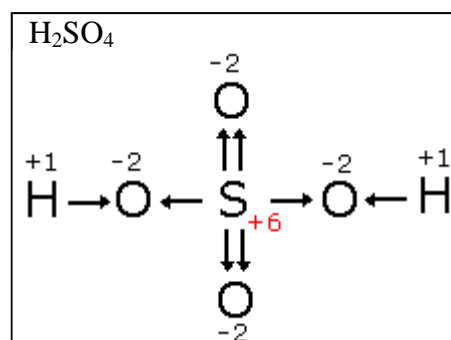
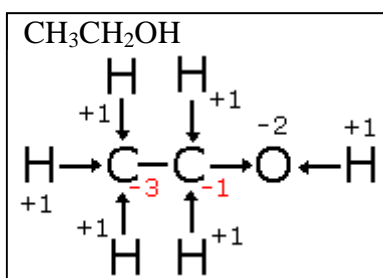
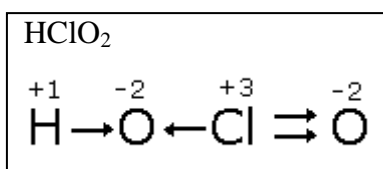
- az **elemek** oxidációs száma mindig nulla (pl. a Fe, Ne, O₂, O₃, P₄ és S₈ minden atomja 0 oxidációs számú),
- a **fluor** vegyületeiben mindig -1-es oxidációs számmal rendelkeznek (pl. NaF, H₂F₂, SF₆, CaF₂, CCl₂F₂)
- vegyületeikben az **alkálifémek** és az **ezüst** mindig +1-es (pl. NaBr, K₂CO₃, NaHSO₄, AgNO₃), az **alkáliföldfémek** és a **cink** +2-es oxidációs számúak /pl. Ba(NO₃)₂, CaCl₂, ZnSO₄/, az **alumínium** pedig mindig +3-as /pl. Al₂O₃, AlCl₃, Al(NO₃)₃/
- a **hidrogén** nemfémekkel alkotott kovalens vegyületeiben általában +1 állapotú (pl. H₂O, CH₄, HCl), kivétel a PH₃ és a H₂Te, ahol mindkét atom 0 oxidációs számú, mert EN-uk megegyezik. Fémekkel alkotott hidridekben -1 oxidációs számú a hidrogén, mert kis elektronegativitását atomhoz kapcsolódik (pl. NaH, LiAlH₄).
- az **oxigén** kovalens vegyületeiben mindig -2-es oxidációs számú (pl. CO, CO₂, H₂O, SO₃); legtöbbször ionos vegyületeiben is -2-es állapotú (pl. FeO, Fe₂O₃, CaO és Na₂O). **Kivételek:** a peroxidok (pl. H₂O₂, Na₂O₂) (-1) és a szuperoxidok (pl. KO₂) (-0,5), valamint a F-O kötést tartalmazó vegyületek (pl. F₂O) (+2).
- biner vegyületeikben a **17. oszlop elemei -1**, a **16. csoport nemfémes elemei -2**, a **15. csoport elemei pedig -3** oxidációs állapotúak.
- a semleges vegyületekben az alkotó atomok oxidációs számának összege = 0, az egyszerű ionok oxidációs száma megegyezik a töltéssel, az összetett ionokban az oxidációs számok összege egyenlő az iontöltéssel /NaCl = (+1) + (-1) = 0; Cl⁻ = -1; SO₄²⁻ = (+6) + 4*(-2) = -2/

Példák:

1. Határozza meg az alábbi vegyületekben az egyes atomok oxidációs állapotát (vagy azok átlagát) numerikus módszerrel!

CaSO ₄	Ca = +2; O = -2;	0 = +2 + 4*(-2) + S	S = +6
NH ₄ NO ₂	H = +1; O = -2;	0 = 4*(+1) + 2*(-2) + 2*N	N = 0 (átlag)
KBrO ₃	K = +1; O = -2;	0 = +1 + 3*(-2) + Br	Br = +5
Mg ₃ P ₂	Mg = +2;	0 = 3*(+2) + 2*P	P = -3 (átlag)
MnO ₄ ⁻	O = -2;	-1 = 4*(-2) + Mn	Mn = +7
PF ₃	F = -1	0 = 3*(-1) + P	P = +3

2. Rajzolja fel az alábbi molekulák szerkezeti képletét, és határozza meg az egyes atomok oxidációs állapotát grafikus módszerrel! Az elektronegativitásnak megfelelő irányú nyilakkal:

Feladatok

1. Határozzuk meg a *döltbetűs* atomok oxidációs számát a numerikus módszer szabályai szerint!

CO	CO ₂	IF ₇	Li ₃ N	K ₂ S	SnCl ₄	BaSO ₄	OF ₂
+2	+4	+7	-3	-2	+4	+6	+2
Cr ₂ O ₃	PO ₄ ³⁻	BO ₃ ³⁻	PCl ₃	SO ₂	SCl ₂	Fe ₂ O ₃	Ca(NO ₂) ₂
+3	+5	+3	+3	+4	+2	+3	+3
ZrI ₃ ⁻	IO ₃ ⁻	Mg ₃ P ₂	Li ₂ SO ₃	LiClO	CaC ₂	V ₂ O ₅	Au(CN) ₃
+2	+5	-3	+4	+1	-1	+5	+3
HIO ₄	CrO ₄ ²⁻	SeO ₃ ²⁻	NO ₂ ⁻	LiH	Al ₂ O ₃	KMnO ₄	HCN
+7	+6	+4	+3	-1	+3	+7	+2

2. Állapítsuk meg a nitrogén oxidációs számát az alábbi vegyületekben, ionokban!

Li ₃ N	NH ₃	N ₂ H ₄	NO	N ₂ O	NO ₂	NO ₂ ⁻	NO ₃ ⁻	N ₂
-3	-3	-2	+2	+1	+4	+3	+5	0
NaNO ₃	HNO ₂	NH ₄ OH	Mg ₃ N ₂	HNO ₃	NH ₄ ⁺	N ₂ O ₄	NOCl	N ₃ ⁻
+5	+3	-3	-3	+5	-3	+4	+3	-1/3